

Toni Packerová

PRÁVĚ TEĎ

výběr z rozprav
buddhistické
zenové učitelky,
která přestala být
buddhistickou,
zenovou i učitelkou

PRÁVĚ TEĎ

výběr z rozprav buddhistické zenové učitelky,
která přestala být buddhistickou,
zenovou i učitelkou

Toni Packerová

Přeložil Jan Burian

Toni Packerová

PRÁVĚ TEĎ

výběr z rozprav
buddhistické
zenové učitelky,
která přestala být
buddhistickou,
zenovou i učitelkou

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Packer, Toni, 1927–2013

[Work of this moment. Česky]

Právě teď : výběr z rozprav buddhistické zenové učitelky, která přestala být buddhistickou, zenovou i učitelkou / Toni Packerová ; přeložil Jan Burian. -- První vydání. -- Praha : Alferia, 2019. -- 143 stran
Přeloženo z angličtiny. -- Obsahuje bibliografické odkazy

ISBN 978-80-271-2604-0 (brožováno)

* 130.31 * 159.923.2 * 316.776 * 159.952 * 165.242.1 * 244.82-584.5

* 244.82 * 2-335-055.2 * (73) * (047.53) * (046) * (044)

– Packer, Toni, 1927-2013

– mysl -- duchovní pojetí

– self -- duchovní pojetí

– naslouchání -- duchovní pojetí

– pozornost -- duchovní pojetí

– sebeuvědomování -- duchovní pojetí

– sebepoznání -- duchovní pojetí

– duchovní cesta

– sebepojetí

– zen-buddhismus

– duchovní učitelky -- Spojené státy americké -- 20.–21. století

– rozhovory

– články

– korespondence

13 – Filozofie ducha [5]

Text © Toni Packer, 1990

Text © Lenore Friedman, 1990

Translation © Jan Burian, 2019

© Nakladatelský dům GRADA, 2019

ISBN 978-80-247-5702-5 (ePub)

ISBN 978-80-271-2293-6 (pdf)

ISBN 978-80-271-2604-0 (print)

OBSAH

Lenora Friedmanová o Toni Packerové	9
Čtenářům	36
Naslouchání a pozorování	38
Kritické zkoumání	46
Uvědomování nezávislé na tradici	75
Semínka rozkolu	79
Zranění a obrana	85
Osvobození od představ	94
Úsilí	103
Předsevzetí	107
Vzteky	110
Utrpení	115
Důvera	119
Interrupce	125
Strach ze smrti	131
Žít spolu	138

O Toni Packerové není snadné mluvit. Nedá se jednoduše říci, že nějaká je a nějaká není. (Představuji si, jak sedí za mým levým ramenem, usmívá se, s obočím zkoumavě pozdviženým a vše, co napíše, jí připadá humorné.) Když jsem ji v roce 1983 poprvé potkala, byla zenovou učitelkou, i když už se nepovažovala za buddhistku. Nyní už není ani zenová učitelka. (Anebo je? Někteří si o ní myslí, že učí podstatu zenu.) Ve skutečnosti říká, že už není ani učitelka. (A co to tedy *dělá*? Proč kolem ní sedí všichni ti lidé a naslouchají tomu, co říká?) Někdy hovoří o sobě a o lidech ve svém okolí jako o přátelích, kteří spolu zkoumají přirozenost věcí. Řekne třeba: „Pojďme se na to spo-

lu podívat.“ Nebo: „Začněme úplně od začátku a uvidíme, kam se dostaneme.“

Rok předtím, než jsem ji potkala, jsem poslouchala mnoho jejích nahraných rozhovorů. Čas od času jsem náhle v pozadí zaslechla zvuk „Mu...u...u...u!“. Studovala jsem zen několik let a tak vím, že „Mu“ je jeden z prvních kóanů (poučný příběh nebo hříčka, která vzdoruje racionálnímu myšlení), která je přidělena tradičním zenovým studentům spolu s instrukcí, aby na kóanu neustále pracovali. Zjevně to byl zvyk, který si někteří studenti přinesli s sebou z Rochesterského zenového centra. Byl to pozůstatek, který rychle zanikl, když, spolu s Toni, zanechali většiny tradičních zenových praktik (úklon, recitací, pálení kadidla, hierarchická struktura). Toni cítila, že tyto praktiky překážejí v tom, co ji zajímalo nejvíce: uvědomování si přítomného okamžiku – základní proces sledování, naslouchání a zkoumání *všeho*.

Na podzim roku 1983 jsem dělala s Toni rozhovor (pro svou knihu *Setkání s pozoruhodnými ženami*) v Zenovém centru Údolí Genesee v Rochesteru ve státě New York, které Toni a její četní studenti založili v roce 1982. V době mé návštěvy byla atmosféra relativně klidná, ale dva roky předtím bylo toto centrum středobodem událostí, které zcela rozdělily rochesterskou zen-buddhistickou komunitu. Tato bouře přinesla otřesy, s nimiž se dosud vyrovnávají nejen v Rochesteru, ale i v buddhistických komunitách po celých Spojených státech.

Co se stalo? Stručně řečeno: Toni tehdy byla zvolena jako následnice *róšiho* Philipa Kapleaua – hlavního učitele rochesterského zenového centra. Toni, po trpělivém a bolestivém sebezpytování, přerušila své vazby na tradiční buddhismus a začala čerstvým a nezávislým způsobem učit „zenovou práci“. Od té doby proběhla v buddhistic-
kých komunitách ve Spojených státech řada bouřlivých změn. Ale tato byla patrně klíčová. Aniz bychom zjednodušovali, můžeme vnímat spojitost mezi tím, co se stalo v Rochesteru, a tím, že je nyní i v jiných centrech po celých Spojených státech otevřeně kladena radikální otázka: „Jak má dnes zen v Americe vypadat?“

Předtím než jsem jela Toni navštívit, jsem zaslechla o událostech v Rochesteru jen útržky. Když jsem slyšela Toniin zvučný hlas z nahrávek, vytvořila jsem si představu brilantní mysli a velitelské osobnosti. Jela jsem na setkání s ní s očekáváním a nemalou úctou, téměř až bázní. Když jsem tam přijela, byla už tma, živé ploty a země byly mokré od deště. V oknech velkého kamenného domu nesvítila žádná světla, a když jsem dověkla svou cestovní tašku po schodech ke dveřím, nikdo neodpověděl na mé klepání. Pak jsem si všimla značky, která mne nasměrovala kolem budovy k postrannímu vchodu. V polovině cesty jsem potkala dva lidi. Vysoký mladý muž se představil sám. „A tohle je Toni,“ řekl. Mimovolně jsem řekla: „Ahoj, Toni.“ A pak jsem se zarazila. „Myslíte tu Toni!“

Všichni jsme se zasmáli. Vyrazilo mi to dech, protože

ta Toni s mocným hlasem byla jen člověk: v pletené čepici a obnošené bundě, s obličejem zrůžovělým venkovním vzduchem, s přívětivým úsměvem, modrýma a velmi jasnýma očima, krátkými stříbrnými vlasy vykukujícími zpod čepice.

Jen člověk. Rozpoznala jsem hlas, ale laskavost v něm se mne teď přímo dotýkala. Byla jsem unavená a bolela mne hlava. Ve velké a teplé kuchyni jsme si sedli k dlouhému dřevěnému stolu uprostřed místnosti a za chvíli už někdo vařil čaj.

Jak se mé tělo uvolňovalo, začala jsem vnímat přítomnost Toni sedící naproti mně. Seděla velmi klidně a prostě. Nepotřebovala mluvit. Jen ticho a nevtíravá přítomnost. V průběhu příštích několika dní a při všech dalších setkáních jsem zjistila, že Toni přináší tyto kvality na každé místo a do každé situace.

Příští den jsem poseděla s Toni v její světlé a útulné místnosti v patře. Dozvěděla jsem se, že se narodila v Berlíně v roce 1927 a nad jejím dětstvím se vznášel stín Hitlera a nacismu. Když se Hitler dostal k moci, bylo jí teprve šest. Její matka byla Židovka, a rodina se proto bála možných problémů. Aby byly děti chráněny, byla Toni, její starší sestra a nevlastní bratr pokřtěni. Toni si pamatovala luteránského kněze, který k nim přišel a pokropil je vodou. Také si pamatovala skutečnou náboženskou horlivost, kterou později pocítila, touhu po něčem, co by ji přesahovalo. Sužovaly ji otázky, které se týkaly války a pro-

následování Židů. Její rodiče byli velmi opatrní, báli se mluvit otevřeně před dětmi, aby něco z toho neopakovaly venku. Přátelé a spolužáci nosili mládežnické uniformy. Toni jim záviděla, cítila by se jistější, kdyby také nosila vázanku a kožený bičík, i když nebylo jasné, co to vlastně znamená. Pak přišlo bombardování, noční můra, hrůza a zkáza. Toni začala pochybovat: Jak může být něco takového slučitelné s představou milujícího Boha, který pečuje o své děti a chrání je? Nedávalo jí to smysl.

Také ji trápil neustálý pocit viny. Když Ježíš umřel na kříži, aby tak sňal všechny hříchy světa, proč se ona stále cítí provinile? Jednou sebrala odvalu a položila tyto otázky knězi. Ten ji však stroze odbyl. Vůbec se s ní o tom nechtěl bavit.

Další věc, kterou si pamatuje, je první bombový útok. Ležela se svou sestrou v posteli, protože měly průjem. Ale když přišel nálet, vyskočily z postele, průjem je přešel a slabost také. „Byla v tom spousta energie, bylo to jediné správné jednání. Prostě jsme věděly, co je právě třeba udělat.“ Pomáhala hasit oheň. Ale později, když bylo po všem, zaplavily ji myšlenky. „Ach bože, co se to stalo. A co se mohlo stát.“ Padl na ni ohromný smutek, a pak se velmi silně ozvala otázka: „Jaký je smysl tohoto života?“ Otázka ji polapila a nepouštěla, opakovala se každý den, drásala ji a páčila. Jaký je smysl tohoto života, který je tak naprosto nepochopitelný a krutý? Proč lidé dělají takové věci?

Později se její rodina přestěhovala do Švýcarska a zde

Toni potkala mladého amerického studenta Kylea Packera. Vzali se v roce 1950, další rok se přestěhovali do Spojených států a usadili se na severu státu New York. Kyle povzbudil Toni, aby začala studovat na University of Buffalo. V roce 1958 adoptovali týden starého chlapečka a dali mu jméno Ralph. Toni sice po studiu pracovala v oblasti psychologie, ale výzkumný program jí připadal příliš behavioristický, většina výzkumu byla zaměřená na testování, teorie paměti a experimenty s krysami. Toni měla odlišné zájmy a zanedlouho odešla. Sama studovala Sigmunda Freuda, Carla Gustava Junga, Josepha Campbella, zvláště jeho čtyřdílné *Masky bohů*.

„Myšlím, že díky těmto knihám jsem se smířila s problémem ženství – částečně proto, že jsem zjistila, že je závislé na kultuře a že byly doby, kdy vládla ženská božstva. Bylo to ještě předtím, než přišli válečníci, vozatajové a jezdcí na koních, kteří dobyli vítězství díky tomu, že byli silnější než ostatní, a zavedli mužské a často velmi utlačovatelské náboženské systémy. Na obou stranách panovala rivalita a strach z těch druhých. Mužský strach z ženství a ženský strach z mužského útlaku. Ale kdykoliv se to může změnit.“

V této době se poprvé setkala s buddhismem. A stejně jako tomu bylo v mém případě a mnoha dalších z naší generace, bylo to díky dílu Alana Wattse. Přečetla všechny jeho knihy, pak také knihy D. T. Suzukiho a mnoha dalších. V době, kdy už byla buddhismem nasycená, si přinesla

domů *Tři pilíře zenu* od Philipa Kapleaua. Vzpomíná, jak bez většího zájmu listovala knihou, jako někdo, komu dají další dezert po příliš vydatném jídle. Líně se podívala na zmínky o Wattsovi, všechny jí přišly dosti kritické. A pak si všimla prvních meditačních instrukcí ve svém životě. Posadila se vzpříma. Tady bylo něco, co může skutečně *dělat*.

Netrvalo dlouho a pravidelně doma prakticovala *zazen* (zenová meditace v sedě a v tichu). Po několik měsících se Kapleauova kniha objevila jako paperback a na zadní straně obálky se Toni dočetla, že založil centrum v Rochesteru ve státě New York. Bylo to v době, kdy s rodinou žila v North Tonawandě, malém městě mezi Buffalem a Niagarskými vodopády. Do Rochesteru to bylo jen hodinu a půl jízdy. Ona a Kyle jeli spolu, absolvovali několik úvodních lekcí a stali se členy centra.

Toni si živě vybavuje své první dojmy. Jako dítě byla zvyklá při rodinných cestách navštěvovat německé katedrály. Zdály se jí velkolepé a tajemné, voněly kadidlem a některé části byly oddělené šňůrou a nikdo tam nesměl. Co bylo za tou hedvábnou rudou šňůrou? V Rochesteru byli všichni po úvodní lekci v jídelně pozváni do meditační místnosti. Vonělo zde kadidlo a byla zde socha Buddha. Ale nebyla tu žádná šňůra. Všechno bylo přístupné. Mohli jste mít oltář ve svém vlastním domě se soškou Buddha podle svého vkusu. A nebyl to bůh, ale někdo jako vy, a byla zde praxe a pravidla otevřená ke komukoliv bez rozdílu. Žádná omezení.

Velmi brzy začala Toni navštěvovat *seššiny* (meditační ústraní) a pracovat na kóanech pod vedením *róšiho* Kapleaua. Jejich vztah se rozvinul ve vzájemný respekt a přátelství. Při jednom z prvních *dokusanů* (soukromý rozhovor mezi učitelem a žákem) jí řekl, že pokud bude ona někdy učit, musí učit jinak než on. Překvapilo ji to. V té době jí představa, že by měla učit, nepřišla na mysl, ale zapamatovala si, co řekl. O mnoho let později získala jeho slova větší význam, než jim možná sám přikládal, ale nikdy je neodvolal, i když mu důsledky působily bolest. Celá ta situace byla zvláště ironická, protože nedlouho před tímto rozhovorem s Toni se *róši* Kapleau rozešel se svým váženým japonským mistrem *róšim* Yasutanim. Ten jednou provždy odmítl změny, o nichž se Kapleau domníval, že jsou nezbytné pro přesazení zenu do nové země.

Pro Toni byla zenová praxe jako potrava, po které hladověla, aniž by o tom vůbec věděla. Ponořila se do ní celým tělem i myslí. Pracovala tvrdě, naplno a svěže, na praxi našla vždy dost energie. Její inteligence byla postavena před výzvu, jakou dosud nepoznala. Její nejhlubší otázky mohou být zadrženy a ovládnuty, dokud nezůstane jen samotné tázání. Po dlouhé době jí otázky neutiskovaly, ale poskytovaly jí strukturu, v jejímž rámci mohla pracovat.

Většina buddhistických textů jí však připadala příliš komplikovaná, suchá, nepřístupná. Může sama prožívat to, co je v textech popisováno? To jediné jí dávalo smysl. Nakonec našla v knize *Tibetská jóga a tajná učení*

W. Y. Evans-Wentze několik pasáží, které ji oslovily. Popisovaly, jak se vztahovat k myšlení v průběhu meditace, jak například odseknout myšlenku, sledovat myšlenku až do konce nebo nechat myšlenky volně se toulat. Meditující pak jakoby seděl na břehu řeky a nechal myšlenky volně plynout s proudem. Ale i zde bylo myšlení využíváno, meditující stále myslel, využíval myšlení pro rozpoznání myšlení. Vidět to znamená udělat první krok.

„Nedokážu říci, jak často jsem to četla,“ řekla mi Toni, „a jaká radost byla něčemu porozumět – nejen na úrovni slov, ale díky slovům porozumět přímo. Vidět přímo, jak mysl pracuje. Když to uvidíme, nejsme chyceni v pasti, nepodvádíme sami sebe a nepodvádíme ostatní. Což se může snadno stát. Bez pozornosti a uvědomování se stane právě to!“

Na začátku roku 1970 byla požádána, aby radila studentům s osobními starostmi nebo psychologickými problémy, které se objevovaly v průběhu praxe. A později byla požádána, aby přednášela o zenu na univerzitách a jiných místech. Pokaždé se cítila tlačena kousek za své hranice. Ale součástí jejího výcviku bylo, že když vás učitel o něco požádá, řeknete ano. Takže když ji *róši* požádal, souhlasila.

V té době začala získávat větší rozhled. Díky svým kontaktům mimo centrum, novým i starším studentům, jejichž potížími naslouchala, už nebyla zaměřena jen na svou práci. Začala vnímat některé tradiční formy novým způsobem. Například poklony.

Naučila se, že poklony mohou být projevem nesobecké pokory. Kleknout si a poklonit se před oltářem nebo před *róšim* při *dokusanu* je gesto vyjadřující nepřítomnost ega. Ale nyní, když k ní začali přicházet studenti a klaněli se jí, začala se ptát sama sebe: „Vidí jasně, kdo jsem, nebo mne staví nad sebe jako ideál? Jaké představy vznikají v jejich myslích? A mohu si být jistá, že se nezačínám cítit povýšená?“ I když si ona sama tyto otázky uvědomovala a dávala na ně pozor, u studentů tomu tak být nemuselo.

A co recitace? Recitací bylo velké množství, byly dlouhé a často byly opakovány rychle a několikrát za sebou. Jaký to mělo účel? Pokud šlo o význam, nebylo by lepší vyslovovat jednotlivá slova pomaleji, aby se předešlo nebezpečí, že začnou být recitována jen rutinně a mechanicky?

Toni také vážně zkoumala přísné a občas nelítostné používání hole *kyosaku*, kterou jsou medituující studenti bití po ramenu, aby byla povzbuzena jejich energie. Byla hluboce znepokojena tím, co se děje v myslích a tělech lidí, kteří dostanou ránu. Stejně tak se ptala, co se děje v těch, kteří drží hůl. Použití hole bylo tradičně chápáno jako akt soucitu. Ale může bití holí skutečně pramenit ze soucitu? A neprobouzí se energie přirozeně při meditaci? Později, v jejím novém centru, bylo používání hole zcela opuštěno.

Toniina mysl dovolila, aby tyto otázky vyvstaly. Zkoumala je. Nepotřebovala na ně však nijak reagovat nebo hned nějak jednat. Jen jim věnovala pozornost. Uvažovala o nich. Nepospíchala. Mohla přestat s praktikami, které

jí nepřipadaly prospěšné. Poradila se s několika přáteli. A postupně, tu a tam, začala dělat malé formální změny.

Bylo to v době, kdy učila společně s *róšim*. *Róši* byl často celé měsíce pryč, bral si dovolenou nebo cestoval do jiných center ve Státech nebo v cizině, a požádal Toni, aby ho zastupovala v době jeho nepřítomnosti. Už v roce 1975 si ji zavolal do své pracovny a řekl jí, že uvažuje o odchodu do důchodu, přibližně během pěti let. Plánoval, že se přemísť s menším počtem žáků do oblasti s teplejším klimatem. A až se to stane, chtěl, aby převzala celé rochesterské centrum. Byla by k tomu ochotná?

Toni měla pocit, jako by ji zasáhl blesk. Vzpomínala, jak to jela s těžkým srdcem říci Kylovi. I když se to mělo stát až za několik let, ta představa ji tížila jako kámen. Nevěděla, jak přijmout takovou zodpovědnost. Nemohla by už dělat věci tak, jak je dělala, to si uvědomovala už tehdy. Ale byla by schopna začít je dělat jinak?

Přesto *róšiho* nabídku přijala, její výcvik jí nedával jinou možnost.

Někdy v polovině sedmdesátých let narazila poprvé na učení Krišnamúrthiho v knize *Nová náboženství* od Jacoba Needlemana. Tu knihu jí půjčil sám *róši*. Najednou se v Toni začalo něco měnit. Popsala to slovy: „Jako kdyby mi z očí spadl závoj.“ Všechny její otázky zde byly dotaženy do důsledků. Krišnamúrthiho slova byla prostá, jasná a pravdivá, aniž by se zaplétala do rámce nějaké náboženské tradice. Toni si jasně uvědomila, že zenová tradice sice

prohlašuje svoji nezávislost na symbolech, dogmatech, tradicích a vyznáních, ale přitom je zde kladen důraz na propracovaný systém ceremonií, etikety, názorů, rituálů a předávání učení. A to vše bylo často povinnou a kupodivu nezpochybňovanou součástí výcviku.

Jak pročetla všechny knihy od Krišnamúrthi, které se jí dostaly do rukou, začal se před ní postupně otevírat zcela nový způsob práce. Spolu s Kylem navštívila mnohé Krišnamúrthi přednášky v Kalifornii, Anglii a Švýcarsku. A v průběhu několika let postupně vytvářela obrysy praxe kombinující tiché sezení a velmi intenzivní, přímé tázání, nahlížení základních lidských problémů v sobě samém. A to vše v rámci tichých meditačních ústraní, skupinových rozhovorů a soukromých hovorů se studenty.

Krišnamúrthi říká: „Vyhýbejte se všem systémům, autoritám, idolům. Teď hned skončete se svou připoutaností. Mysl se musí osvobodit od autorit.“ A jakoby ozvěna Buddhových posledních slov: „Buďte světlem sami pro sebe.“ V rozpravě o lásce také Krišnamúrthi řekl: „Všechno se může převrátit vzhůru nohama, může to rozbít rodinu... možná budete muset rozbořit dům, který jste postavili; možná už se nikdy nevrátíte do chrámu.“ Není jisté, jestli Toni četla právě tato Krišnamúrthi slova, nicméně vystihují převrat, který brzy následoval.

Na začátku roku 1981 odjel *róši* Kapleau na roční studijní dovolenou a Toni začala místo něj řídit centrum. V té době se stále ještě snažila zůstat věrná svému přesvědčení